

**Ante Birin
Danijela Deković
Tomislav Šarlija**

POVIJEST 6

Udžbenik iz povijesti za šesti razred osnovne škole

4. izdanje

2024.

Nakladnik

ALFA d. d. Zagreb
Nova Ves 23a

Za nakladnika

Ivan Petric

Direktorica nakladništva

mr. sc. Daniela Novoselić

Urednici za Povijest

dr. sc. Ante Birin

Tomislav Šarlija, prof.

Izvršna urednica za Povijest

Božana Sliško, prof.

Recenzija

dr. sc. Gordan Ravančić

dr. sc. Zrinka Nikolić

Jelena Marić, prof.

Zrinka Racić, prof.

Lektura

Kristina Ferenčina

Korektura

Ana Đorđević

Likovno i grafičko oblikovanje

Zo Dizajn

Nikolina Burić

Ivan Herceg

Izrada zemljovida

Tri dva jedan d. o. o.

Ilustracija

Marina Ćurković, prof.

Roman Markuš

Fotografija

Darko Finek, Zoran Alajbeg, Nikola Štambak, Arheološki muzej Istre, Arheološki muzej Zadar, Arheološki muzej Zagreb, Hrvatski restauratorski zavod, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, PxHere, PICRYL, shutterstock.com, arhiva Alfe

Digitalno izdanje

Alfa d. d.

Mozaik Education Ltd.

Tisak

Tiskara Dvornik

Udžbenik je uvršten u Katalog odobrenih udžbenika rješenjem Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske:

KLASA: **UP/I-602-09/20-03/00007**, URBROJ: **533-06-20-0002**, od **30. travnja 2020. godine**.

CIP zapis dostupan je u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001212363 .

OPSEG PAPIRNATOG IZDANJA	MASA PAPIRNATOG IZDANJA	KNJIŽNI FORMAT
224 str.	467 g	265 mm (v) x 210 mm (š)

Digitalno izdanje dostupno je na internetskoj adresi **hr.mozaweb.com** ili putem aplikacije **mozaBook** za pametne uređaje s operativnim sustavima Android i iOS.

© Alfa

Ova knjiga, ni bilo koji njezin dio, ne smije se umnožavati ni na bilo koji način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Mozaik Education Ltd. zadržava intelektualno vlasništvo i sva autorska prava za komercijalne nazive *mozaBook*, *mozaWeb*, digitalne proizvode, sadržaje i usluge proizvedene neovisno o nakladniku Alfa d. d.

Dobro došli
u prošlost!

Draga učenice, dragi učenice,
budući da povijest teče u vremenu, putovanje koje smo započeli
u petom razredu nastavljamo i u 6. razredu. Nakon starog vijeka
dolazi nam srednji vijek, za koji će mnogi reći da je „mračno
doba“. Učeci sadržaje koji se nalaze u udžbeniku Povijest 6,
shvatit ćeš da svjetlo uvijek pobijedi mrak. Upoznat ćeš
prekrasne građevine, širenje pismenosti, nove tehnologije.
Upoznat ćeš se s otkrivanjem novog svijeta, a najviše ćeš se
upoznati s najstarijim počecima hrvatske povijesti.

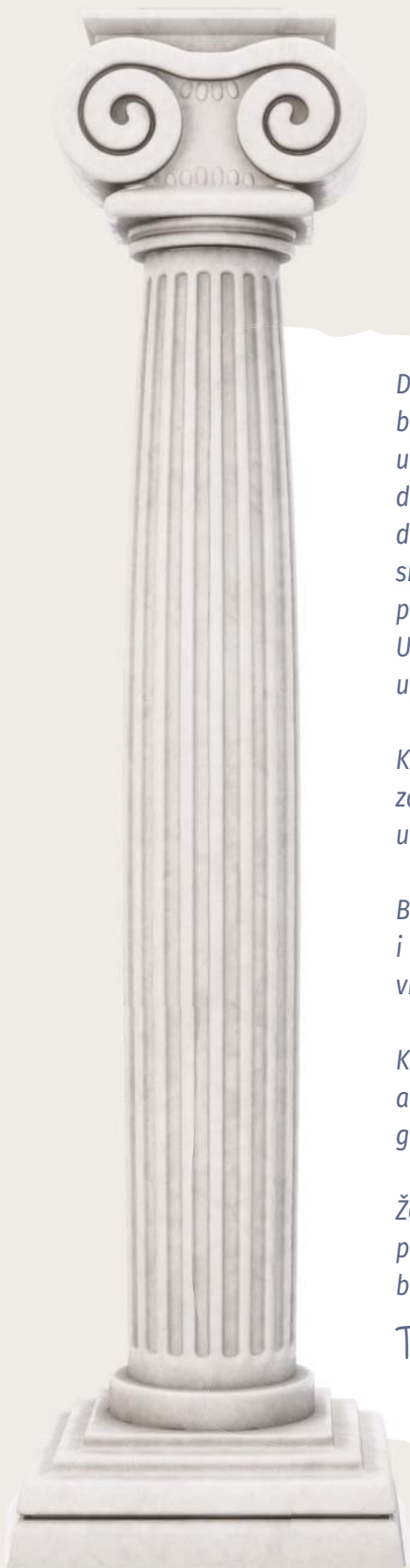
Kako bismo nastavne sadržaje upotpunili dodatnim
zanimljivostima, za tebe smo pripremili i digitalnu inačicu
udžbenika koja se nalazi na digitalnoj platformi **mozaBook**.

Bogatstvo digitalnih sadržaja omogućit će ti da poznate građevine
i umjetnička djela doživiš u trodimenzionalnom obliku, kao i da
virtualno prošećeš povijesnim gradovima.

Kretanje vojski i njihovu strategiju u poznatim bitkama predočit će ti
animirani isječci, a kreativni testovi i kvizovi olakšat će ti ponavljanje
građiva.

Želimo ti mnogo uspjeha te da s radošću stječeš nova znanja o
prošlosti ljudi i događaja, ali prije svega da ti udžbenik Povijest 6
bude knjiga koju ćeš s osmijehom na licu držati u svojim rukama.

Tvoji autori

Sadržaj

I. EUROPA U SREDNJEM I RANOM NOVOM VIJEKU

1. DOBA VELIKIH MIGRACIJA I RANOSREDNJOVJEKOVNA EUROPA
Uvod u srednji vijek 8
2. FRANCI, ARAPI I BIZANTSKO CARSTVO – OD VELESILA DO PADA
Bizant – carstvo na tri kontinenta 13
Europski Zapad u ranom srednjem vijeku 19
Susret kršćanstva i islama 25
3. DOPRINOS ARAPA I ŽIDOVA U PRIJENOSU I RAZVOJU ZNANSTVENE MISLI NA SREDOZEMLJU I EUROPI
Arapi i Židovi u dodiru s europskim Zapadom 30
4. UTJECAJ KRIŽARSKIH RATOVA NA EUROPSKA I HRVATSKA DRUŠTVA
Križarski ratovi 34
5. EUROPSKE MONARHIJE U SREDNJEM I RANOM NOVOM VIJEKU - ODABRANI PRIMJERI
Razvoj srednjovjekovnih monarhija 40
Apsolutne i parlamentarne monarhije 44

II.

HRVATSKA U SREDNJEM VIJEKU

6. HRVATSKA KNEŽEVINA, KRALJEVSTVO, ZAJEDNICA S UGARSKOM
U novoj domovini 50
Od kneževine do kraljevstva 55
Kraljevstvo Hrvatske i Dalmacije 60
U zajedničkoj državi s Ugarskom 66
Vrhunac hrvatskog srednjovjekovlja 70

7. HRVATSKA U SREDNJEM VIJEKU - KNEŽEVI, KRALJEVI I KRALJICE, ŽUPANI, PLEMSTVO, SVEĆENSTVO I SELJAŠTVO

- Ranosrednjovjekovno hrvatsko društvo 74
Odnos hrvatskog plemstva i vladara 80

8. SREDNJOVJEKOVNA BOSNA

84

III.

CRKVA I KRŠĆANSTVO U SREDNJEM I RANOM NOVOM VIJEKU

9. KRISTIJANIZACIJA EUROPE I HRVATSKE.

ULOGA BENEDIKTINACA

- Kršćanstvo – temelj srednjovjekovne Europe 92
Crkva u Hrvata 98
Crkva u srednjem vijeku 103
Crkva između reformacije i protureformacije 108

IV.

DRUŠTVO SREDNJEG I RANOG NOVOG VIJEKA

10. GOSPODARSTVO NA SREDNJOVJEKOVNOM I RANONOVOVJEKOVNOM VLASTELINSTVU

- Feudalni posjed i feudalni odnosi 116

11. SREDNJOVJEKOVNO DRUŠTVO – GRAĐANIN, PLEMIĆ I SELJAK

- Život u gradu 120
Život na selu 125
Život plemića i vitezova 130

12. USPON OBRTA, TRGOVINE I

MANUFAKTURE. RAZVOJ GRADOVA

- Obrt, trgovina i novac u srednjem vijeku 134
Porast stanovništva i razvoj gradova 140
Razvoj gradova u hrvatskim zemljama 144

13. DUBROVNIK	
Dubrovnik – uspon do moćne Republike	148
Zlatno doba Dubrovnika	153
14. GOSPODARSKE POSLJEDICE VELIKIH GEOGRAFSKIH OTKRIĆA	
Europljani otkrivaju svijet	159
15. TEHNOLOŠKI NAPREDAK U SREDNJEM I RANOM NOVOM VIJEKU	
Izumi i tehnički napredak – gradnja utvrda	166
16. UMJETNOST OD PREDROMANIKE DO BAROKA	
Kultura i umjetnost u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj	173
Vrijeme katedrala	178
Početak novog doba	184
Umjetnost renesanse	188
Umjetnost baroka	193

V. **OSMANSKO CARSTVO I EUROPA**

17. USPON OSMANSKOG CARSTVA DO STATUSA SVJETSKE VELESILE	
Europa u sjeni polumjeseca	202
18. UČINCI OSMANSKOG ŠIRENJA NA EUROPSKE I HRVATSKE PROSTORE	
Stogodišnji hrvatsko-turski rat	208
Hrvatski krajevi i Bosna pod Turcima	214
Oslobađanje hrvatskih zemalja od Turaka	220

I.

EUROPA U SREDNJEM I RANOM NOVOM VIJEKU

Naučit ćeš...

DRUŠTVO

▶ **objasniti** dinamiku razvoja društva u srednjem i ranom novom vijeku

EKONOMIJA

▶ **objasniti** gospodarsku dinamiku i njezinu važnost u srednjem i ranom novom vijeku

ZNANOST I TEHNOLOGIJA

▶ **objasniti** utjecaj znanosti, izuma i tehnologije na razvoj društva u srednjem i ranom novom vijeku

POLITIKA

▶ **objasniti** oblike vlasti i načine upravljanja državom u srednjem i ranom novom vijeku

FILOZOFSKO-RELIGIJSKO-KULTURNO PODRUČJE

▶ **objasniti** različite ideje, umjetničke stilove i književna djela u srednjem i ranom novom vijeku

▶ **raspraviti** o obilježjima i sukobima religija u civilizacijama, društvima i kulturama srednjega i ranoga novog vijeka.

1215.
Velika povelja

622.
Muhammed prelazi
iz Meke u Medinu
(hidžra)

800.
krunidba
Karla Velikog
za cara

527. – 565.
Justinijan I. –
„posljednji rimski
car“

476.
propast Zapadnog
Rimskog Carstva

1. DOBA VELIKIH MIGRACIJA I RANOSREDNJOVJEKOVNA EUROPA

Uvod u srednji vijek

Na ruševinama Zapadnog Rimskog Carstva, koje je propalo 476. godine pred naletom velike seobe naroda, počela se izgrađivati nova, srednjovjekovna Europa. Što, međutim, znači pojam **srednji vijek**? Kada on počinje i završava? Je li srednji vijek uistinu bio mračno doba? Na kojim temeljima nastaju nova, rimsko-germanska kraljevstva? Kakav je bio odnos između rimskog i germanskog stanovništva? Odgovore na ova pitanja saznat ćeš na sljedećim stranicama.

ŠTO JE SREDNJI VIJEK I KAKO GA DIJELIMO?

Srednji vijek jedno je od vremenskih razdoblja na koja se dijeli europska povijest. Obično se kao **početak srednjeg vijeka uzima 476. godina**, kad je propalo Zapadno Rimsko Carstvo, dok se kao **kraj ovog razdoblja smatra otkriće Amerike 1492. godine**. Zbog činjenice da obuhvaća iznimno dugo razdoblje od čak tisuću godina srednji vijek obično dijelimo u dva razdoblja: **rani i kasni srednji vijek**. Razdjelnicom se pritom smatra **11. stoljeće** kada počinje društveni i gospodarski uzlet Europe. Sam pojam *srednji vijek* nije bio poznat srednjovjekovnim ljudima, već se javlja tek u 15. stoljeću kada se njime označavalo razdoblje između kraja antike i tadašnjeg doba. Nadahnjujući se antičkom kulturom, oni su to „**srednje doba**”, koje je označavalo prekid s antikom, smatrali barbarskim i nazadnim. Zbog toga je pojam *srednji vijek* od svog postanka stekao negativno značenje, koje će se zadržati do danas.

1

Vremenska crta
Srednji vijek

→ Na vremenskoj crti označi razdoblje srednjeg vijeka te prekretnicu između ranog i kasnog srednjeg vijeka.

→ Objasni zašto je pojam *srednji vijek* stekao negativno značenje.

Vremenska crta

476.

1000.

1492.

JE LI SREDNJI VIJEK BIO „MRAČNO DOBA“?

Negativno značenje koje je srednji vijek dobio u 15. stoljeću još se više pojačalo pojavom izraza **„mračno doba“**. On je prvi put upotrijebljen kako bi se opisao **nedostatak pisanih izvora** u ranim stoljećima srednjeg vijeka. S vremenom će izraz „mračno doba“ biti zlorabljen i poistovjećen s čitavim srednjovjekovnim razdobljem. Takvo su mišljenje promovirali kasniji protivnici papinstva i vjere. Naime, s obzirom na to da je srednji vijek bio **obilježen prevlašću Crkve te dubokom pobožnošću puka**, oni su to razdoblje željeli prikazati kao „mračno“. Stoga su nekritički isticali samo njegove negativne pojave – ratove, nasilja, epidemije, vjerske sukobe, oskudice. „Mračni“ srednji vijek međutim nikada nije postojao. Bilo je to **razdoblje nastanka prvih škola i sveučilišta, otkrivanja antičkih autora i širenja pismenosti**. Tad su nastala i brojna umjetnička remek-djela, dok je gospodarstvo doživjelo izniman napredak. Upravo **u srednjem vijeku položeni su temelji današnje Europe**.

- Objasni kako je nastao izraz „mračno doba“ i kako je došlo do njegove zlorabe.
- Izdvoji razloge za i protiv mišljenja da je srednji vijek bio „mračno doba“.

Pojmovnik

ciklički – koji se odvija u krugu, kružni

Glas prošlosti

Tvorac izraza „mračno doba“ bio je talijanski kardinal i crkveni povjesničar Cezar Baronije koji je 1602. godine u djelu *Crkveni anali razdoblje 10./11. stoljeća* opisao ovim riječima: *Novo doba koje je počinjalo, po svojoj se tegobnosti i oskudici dobara može lako nazvati željeznim, zbog svoje podlosti i obilja zla olovnom, i konačno, zbog nedostatka pisaca mračnim (obscurum).*

Cezar Baronije, *Annales ecclesiastici 10* (Antwerpen, 1602.), 647. [https://en.wikipedia.org/wiki/Dark_Ages_\(historiography\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Dark_Ages_(historiography))

- Objasni zašto je Cezar Baronije opisao 10. i 11. stoljeće kao „mračno doba“.

Glas znanosti

Francuski povjesničar Jacques Le Goff, jedan od najvećih povjesničara koji su proučavali srednji vijek, ovim je riječima opisao srednjovjekovno razdoblje:

*Srednji vijek je uvijek bio smatran razdobljem prijelaza između antike i suvremenosti, no taj prijelaz prije svega označava razvitak i napredak. U srednjem vijeku su na svim područjima zabilježeni izvanredni napredci, s mlinovima na vjetar i vodu, željeznim plugom, prijelazom plodoreda iz dvogodišnjeg u trogodišnji. Ne postoji nikakav temeljiti lom između srednjeg vijeka i renesanse, između 14. i 17. stoljeća. Postoje promjene koje bitno ne mijenjaju prirodu života čovječanstva. Gospodarstvo je ostalo ruralno, obilježeno **cikličkim** oskudicama.*

Jacques Le Goff, *Mračna stoljeća nikada nisu postojala*, <http://www.uccronline.it/2014/04/02/jacques-le-goff-i-secoli-bui-non-sono-mai-esistiti/>

- Kojim dokazima autor pokazuje da je srednji vijek doba razvoja i napretka?
- Što je, prema autoru, ostalo isto u odnosu na razdoblje koje je prethodilo srednjem vijeku?
- Usporedi mišljenja iz ovog teksta s mišljenjima iz prethodnog teksta.

VELIKA SEOBA NARODA

U drugoj polovini 4. stoljeća iz središnje su se Azije prema zapadu pokrenuli Huni, narod mongolskog podrijetla. Oni su 375. prošli kroz **vrata naroda**, prostor između Urala i Kaspijskog jezera. U svome su pohodu naletjeli na germanska plemena, koja su živjela sjeverno od Crnog mora. Jedan dio Germana im se pridružio i priznao njihovu vlast, dok su drugi ispred Huna pobjegli preko Dunava, na prostor Rimskog Carstva. Tako je pokrenuta Velika seoba naroda, a europski su se prostori našli u pravom neredu. Jedni su narodi progonili druge, premještajući se iz jednog dijela Europe u drugi, a sve kako bi pronašli sigurno utočište u tim nemirnim vremenima. Ovakva situacija pogodovala je Hunima, koji su se pod vodstvom Atila sredinom 5. stoljeća smjestili u Panoniji, odakle su pljačkali po velikom dijelu zapadne Europe. S druge strane, hunska i germanska kretanja još su više produbila krizu u kojoj se već duže vremena nalazilo Rimsko Carstvo. To je dovelo do propasti Zapadnog Rimskog Carstva i do nastanka germanskih država na njegovom teritoriju. Istovremeno, ovakav je razvoj događaja označio i početak stvaranja srednjovjekovne Europe.

2

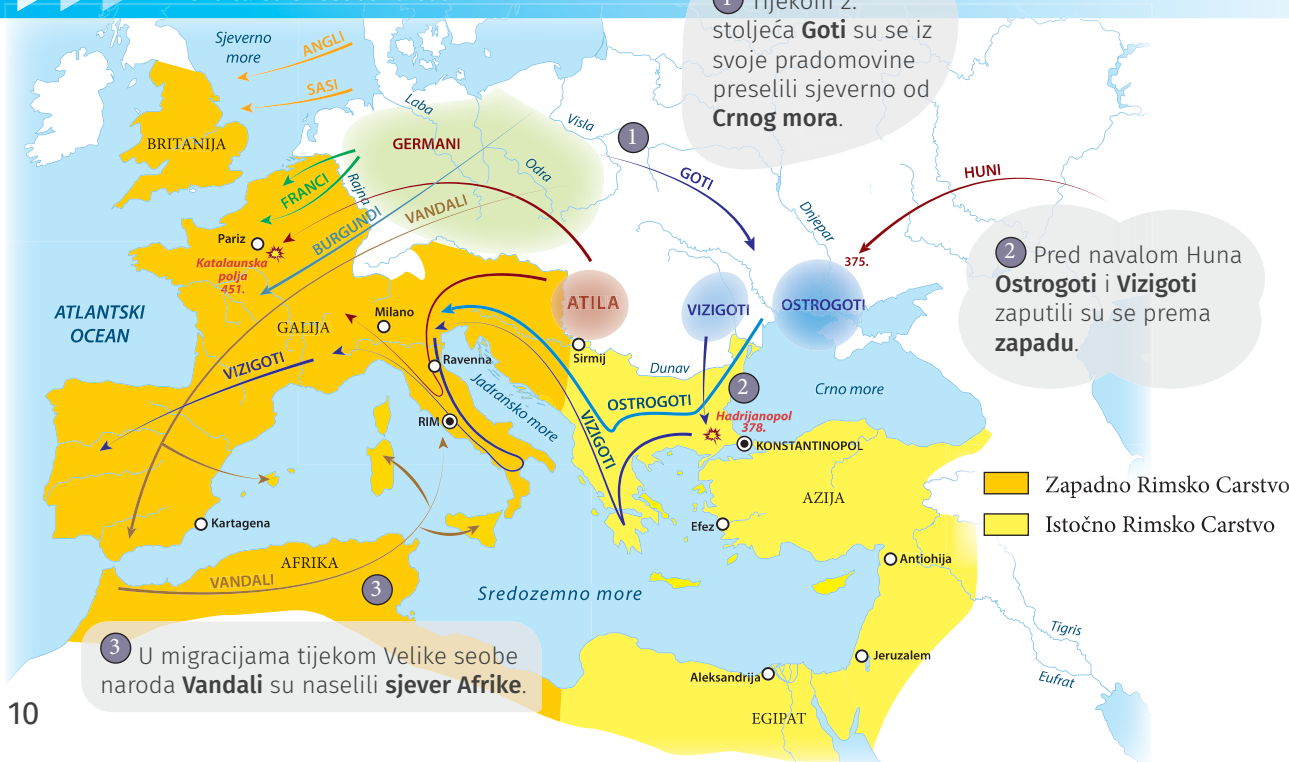
Hunski ratnik (gore) i germanski ratnik (dolje), ilustracije

→ Usporedi ilustracije hnskog i germanskog ratnika. Uoči sličnosti i razlike u njihovu izgledu i naoružanju.

→ Objasni uzroke i posljedice Velike seobe naroda.

→ Uz pomoć povijesnog zemljovida navedi narode koji su sudjelovali u seobi naroda.

Rimsko Carstvo i seobe naroda

ZORA SREDNJEG VIJEKA

Kako su nove germanske države počivale na rimskim temeljima, nazivamo ih **rimsko-germanska kraljevstva**. Rimsko i germansko stanovništvo živjelo je zajedno i međusobno se ženilo te je za sve vrijedio isti zakon. Kao dobri ratnici Germani su činili najveći dio vojske, dok je civilna uprava ostala u rukama rimske **aristokracije**. Na rimskim temeljima razvijalo se i gospodarstvo čijim je središtem i dalje bilo **Sredozemno more**. Veliki zemljoposjedi ostali su glavni proizvođači dobara, novac je bio u nesmetanom optjecaju, a trgovina između različitih obala Sredozemlja iznimno živa. Situacija će se u potpunosti promijeniti u **8. stoljeću**. Naime, tad je zbog **islamskih osvajanja** trgovina na Sredozemlju bila ugušena, dok je središte političkog života u Europi premješteno duboko u njezinu unutrašnjost.

Pogledaj Atlas

→ STR. 69

Pojmovnik

aristokracija

– nasljedni privilegirani stalež ili plemstvo; velikaši

→ Opiši razvoj prilika na zapadu nakon propasti Zapadnog Rimskog Carstva.

→ Objasni do kakvih je političkih i gospodarskih promjena došlo tijekom 8. stoljeća.

Gledam i učim!

Stilihon, reljef u slonovači, kraj 4. st.
Prikaz rimskog vojnog zapovjednika za kojeg se vjeruje da predstavlja Stilihona, podrijetlom Vandala, svjedočanstvo je o procesu prožimanja rimske i germanske kulture i običaja.

→ Promisli i zaključi je li se proces prožimanja rimskih i germanskih običaja i kulture dogodio odjednom ili je bio dugotrajan.

Za razliku od rimskog lakog koplja za bacanje, ovdje kao dio naoružanja nalazimo germansko dugo (konjaničko) koplje za probadanje.

Odjeven u rimsku tuniku i hlמידu (kratki vuneni ogrtač), Stilihon je od odjeće koristio i tipično germanski odjevni predmet – hlače.

Ošišan je nakratko, po rimskom običaju, ali je njegovao bradu, uobičajenu za Germane.

Likovi dvojice rimskih careva na štitu otkrivaju da je Stilihon priznavao njihovu vrhovnu vlast.

Za razliku od rimskih pravokutnih štitova, na reljefu se vidi okrugao germanski štit.

Ponovimo!

UVOD U SREDNJI VIJEK

SREDNJI VIJEK (476. – 1492.)

RANI

1000. g.

KASNI

- ✓ nastaju prve škole i sveučilišta te brojna umjetnička djela
- ✓ počinju se oblikovati europske države
- ✓ one se temelje na rimskim tradicijama
- ✓ središte događanja i dalje je Sredozemlje (do 8. stoljeća)

Razmisli i istraži!

1. Izradi vremensku crtu na kojoj ćeš označiti razdoblje srednjeg vijeka. Potom izračunaj koliko je godina trajao srednji vijek. Koliko je godina proteklo od kraja srednjeg vijeka do danas.
2. Koristeći povijesne izvore i tekst u udžbeniku, napravi tablicu u koju ćeš upisati pozitivne i negativne strane srednjeg vijeka. Koja obilježja prevladavaju? Kako to objašnjavaš?

Projektni zadatak!

Uz pomoć interneta pronađi nazive rimsko-germanskih kraljevstava. Izradi povijesnu kartu na kojoj ćeš označiti ta kraljevstva. Upiši kada su ona nastala.

RB
str. 6.-7.

Znam, mogu, hoću!

- ✓ na vremenskoj crti označiti razdoblje srednjeg vijeka
- ✓ navesti i objasniti razloge iz kojih je srednji vijek dobio negativno značenje
- ✓ uočiti da je nedostatak pisanih povijesnih izvora velika poteškoća u proučavanju ranog srednjeg vijeka.
- ✓ analizirati negativne i pozitivne pojave srednjeg vijeka
- ✓ objasniti tvrdnju da su u ranom srednjem vijeku postavljeni temelji današnje Europe
- ✓ objasniti uzroke i posljedice Velike seobe naroda
- ✓ objasniti ulogu rimskih tradicija u razvoju srednjovjekovne Europe

2. FRANCI, ARAPI I BIZANTSKO CARSTVO – OD VELESILA DO PADA

Bizant – carstvo na tri kontinenta

Bizant bijaše istovremeno i posljednji izravni nasljednik Rimskoga Carstva i prva kršćanska država. Tu je njegovu dvojni prirodu naglasio i sam Konstantin, njegov car osnivač, kada je u Konstantinopolu podigao stup, a u njegovo podnožje dao ugraditi Atenin kip i košare u kojima se navodno nalazio kruh kojim je Krist nahranio svoje učenike. Kroz čitavu svoju dugu povijest Bizant je ostao vjeran kako svom klasičnom naslijeđu, tako i svom kršćanskom nauku. Carski dvor raspravljao je o grčkoj filozofiji i recitirao Homera, ali je istovremeno slao misionare na Bliski istok i preobraćao Ruse.

Philip Sherrard, *Bizant* (Zagreb: Mladost, 1972.), 19.

BIZANTSKA CIVILIZACIJA

Kad je 476. propao zapad Rimskog Carstva, njegov istočni dio nastavio se neometano razvijati. Glavni je grad Istočnog Rimskog Carstva bio **Carigrad** (Konstantinopol), a nalazio se u današnjoj Turskoj na mjestu nekadašnje grčke kolonije **Bizantion**. Zbog toga se za taj dio Carstva od 7. stoljeća počeo upotrebljavati naziv **Bizantsko Carstvo**. Vladari i stanovništvo Bizanta čuvali su uspomene i tradicije Rimskog Carstva. Bizantski car smatran je jedinim nasljednikom rimskih careva, a Bizantinci su se nazivali Romejima (Rimljanima). **Vlast bizantskog cara bila je** apsolutna, što znači da je sve odluke donosio isključivo sam car. Podređena mu je bila čak i Crkva, čiji je poglavar (koji je nosio titulu patrijarha) mogla biti samo ona osoba koju je izabrao car. S obzirom na to da je većina stanovništva u Carigradu bila **grčkog podrijetla**, Carstvo je postupno napuštalo rimske tradicije i okretalo se grčkim, što je dovelo do **helenizacije** bizantskog društva i države.

- Objasni odnos bizantskih careva prema tradicijama Rimskog Carstva.
- Zbog čega je došlo do helenizacije Bizantskog Carstva?

1

Solid (zlatni novac) istočnorimskog cara Arkadija

Stariji sin cara Teodozija, Arkadije Flavije (395. – 408.), nakon očeve smrti postao je prvi car Istočnog Rimskog Carstva.

→ Usporedi prikaze i simbole na Arkadijevu novcu s današnjim hrvatskim kovanicama. Postoje li neke sličnosti? Koje su razlike?

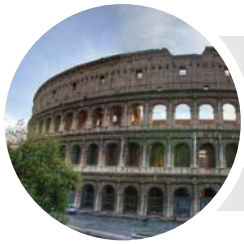

Pojmovnik

helenizacija

– širenje grčkog jezika i kulture

ZAŠTO JE ISTOK CARSTVA PREŽIVIO?

1 Zbog svog bogatstva i slave Rim je od samih početaka neodoljivo privlačio pažnju Germana i drugih naroda, što ga je učinilo i glavnom metom njihovih pohoda.

3 Istovremeno, **Istočno Carstvo bilo je gospodarski znatno razvijenije od Zapadnog**. Prostrući se na trima kontinentima – Europi, Africi i Aziji – Carstvo je bilo središtem žive trgovine jer su kroz njega **prolazili glavni trgovački pravci od istoka prema zapadu**.

5 Zahvaljujući porezima, **car je mogao održavati veliku vojsku**, a u slučaju potrebe **podmićivati barbarske vođe** kako bi ih preusmjerio prema drugim područjima. Na taj način istočni dio Carstva bio je pošteđen većih razaranja te se mogao nesmetano razvijati.

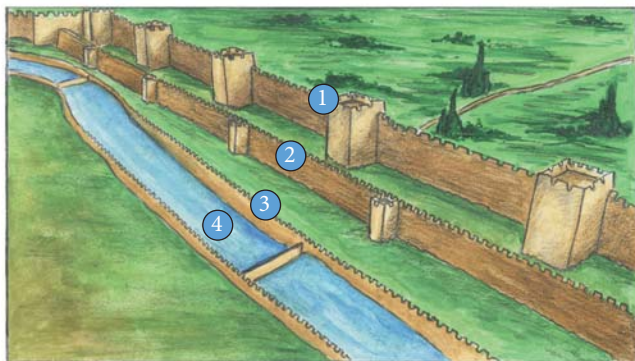
2 Za razliku od prilika na zapadu Carstva, gdje su plemstvo i vojni zapovjednici po svojoj volji postavljali i svrgavali careve, **u istočnom je dijelu carska vlast bila jaka**. Plemstvo, čija je moć ovisila o carskoj milosti, bilo je bespogovorno poslušno caru.

4 Istočno Rimsko Carstvo bilo je i **gušće naseljeno** od Zapadnog Rimskog Carstva, a brojni mali i srednji zemljoposjedi činili su temelj **razvijene poljoprivredne proizvodnje**. Carska blagajna stoga je raspolagala **velikom količinom novca prikupljenog putem poreza**.

→ Analiziraj razloge iz kojih je istočni dio Carstva preživio Veliku seobu naroda.

→ Pritom obrati pozornost: a) na položaj vladara, b) na položaj plemstva, c) na gospodarstvo, d) na financije.

1 unutarnji zid s kulama visok 18-20 m

2 vanjski zid s kulama visokim 12-14 m

3 grudobran, visok 2 m

2

Carigradske zidine

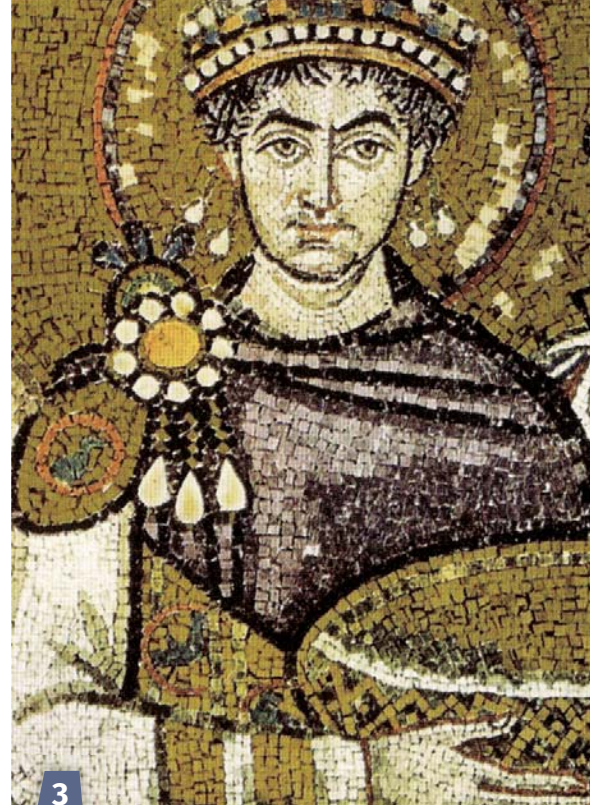
Sagrađene u 5. st., carigradske su zidine, duge 6,5 km, pružale sigurnu zaštitu gradu od napada vanjskih neprijatelja.

→ Zamisli da si ti napadač koji namjerava osvojiti Carigrad. Uzimajući u obzir podatke s ilustracije, osmisli vlastiti plan (strategiju) za osvajanje grada.

4 rov dubok 10 m i širok 20 m

JUSTINIJAN – „POSLEDNJI RIMSKI CAR”

Godine 527. novim je carem postao Justinijan I. Njegov glavni cilj bio je obnoviti Rimsko Carstvo zbog čega je i krenuo u osvajanje nekadašnjih zapadnih pokrajina Carstva. Osvojivši sjevernu Afriku, Italiju i krajnji jug Španjolske, Justinijan je donekle i ostvario željeni cilj, ali je za to platio visoku cijenu. Dugogodišnji ratovi uvelike su iscrpili Carstvo i osiromašili stanovništvo koje je zbog ratnih potreba bilo prisiljeno **plaćati sve veće poreze**. Osim po svojim vojnim uspjesima Justinijan se proslavio i kao **velik zakonodavac i pokrovitelj umjetnosti**. Kako bi imao jedinstven zakonik za područje čitavog Carstva, dao je sastaviti **zbirku zakona (Zbornik građanskog prava)** u koju su bili sakupljeni svi postojeći rimski zakoni. Istodobno je u Carigradu dao sagraditi brojne građevine, a svojom ljepotom i veličinom ističe se **crkva Božje mudrosti (Aja Sofija)**. Kao posljednji istočnorimski car koji je vladao Rimom i kojemu je latinski jezik bio materinski, **neki povjesničari za Justinijana kažu da je bio „posljednji rimski car”**.

3

Justinijan I. (527. – 565.),
fragment mozaika u crkvi San Vitale
u Ravenni (Italija), 546. – 548.

→ Objasni kako su se Justinijanova osvajanja odrazila na bizantsko gospodarstvo i stanovništvo.

→ Zbog čega se Justinijana smatra „posljednjim rimskim carem”?

Bizant u doba Justinijana I. (527. – 565.)

Kad je 532. godine u Carigradu izbila pobuna protiv Justinijana, koji je već razmišljao o napuštanju prijestolnice, odlučan istup carice Teodore odvratio je cara od te zamisli i preokrenuo tijek pobune:

Car i njegov dvor vijećali su bi li za njih bilo bolje da ostanu ili da pobjegnu na brodove. I mnoga su se mišljenja mogla čuti u prilog obaju postupaka. A carica Teodora je također govorila o mogućoj posljedici: „Moje mišljenje je da je sadašnji trenutak, prije svega drugoga, neprikladan za bijeg, iako donosi sigurnost. (...) Za onoga koji je bio car nepodnošljivo je biti bjegunac. Neka nikad ne budem odvojena od purpura i neka ne doživim dan da mi se oni koji me susreću ne obrate kao gospodarici. Ako je sada vaša želja da se spasite, o care, tu nema problema. Imamo mnogo novaca, a tu je more, ovdje brodovi. Ipak razmislite neće li se dogoditi da nakon što budeš spašen rado zamijeniš sigurnost za smrt. Što se mene tiče odobravam staru poslovicu da je kraljevsko (dostojanstvo) dobar pogrebni pokrov.”

Leon Barnard i Theodore B. Hodges, *Readings in European History* (New York: Macmillan, 1958.), 52-55.

→ Opiši držanje carice Teodore tijekom pobune 532.

→ Kojim bi riječima ocijenio/ocijenila njezin istup?

4

Opeka s grčkim natpisom iz Sirmija (današnja Srijemska Mitrovica u Srbiji), Arheološki muzej u Zagrebu

O teškoj situaciji u kojoj se krajem 6. i početkom 7. st. našlo Bizantsko Carstvo govori nam ovaj natpis iz oko 582. urezan na opeci pronađenoj u gradu Sirmiju. Na njoj su zapisane posljednje riječi branitelja grada koji su bili opsjeli Avari: *Kriste Gospodine, pomози gradu i odbij Avarina i čuvaj rimsku zemlju i onoga koji je to napisao. Amen.*

→ Istraži i napiši kratak sastavak o Avarima. Svoja saznanja razmijeni i usporedi s ostalima u razredu.

CARSTVO NAKON JUSTINIJANA

Neposredno nakon Justinijanove smrti **njegovi su nasljednici izgubili sva osvojena područja**. Istodobno su unutarnje borbe i dugotrajna gospodarska kriza toliko iscrpili Carstvo da su pojedini njegovi dijelovi početkom 7. stoljeća postali lak plijen njegovih neprijatelja – Slavena, Avara i Perzijanaca. **Slaveni**, koji su se isprva zadovoljavali pljačkaškim provalama, **sada su počeli naseljavati i otimati balkanske dijelove Carstva**. Prilike su se promijenile tek za **cara Heraklija (610. – 641.)** koji je **proveo niz mjera** kojima je nastojao urediti stanje u državi i Bizantu vratiti staru slavu. Jedna od tih mjera bilo je i **dijeljenje državne zemlje seljacima u zamjenu za vojnu službu**. Te su mjere omogućile **gospodarski oporavak Bizanta** i uspješnu borbu protiv vanjskih neprijatelja. Veliku pobjedu Heraklijeva je vojska izvojevala pod zidinama **Carigrada 626.** odbivši veliku avaro-slavensku opsadu grada. No, umjesto njih, **nova opasna prijetnja Carstvu postali su Arapi**, koji će uskoro osvojiti gotovo sve azijske posjede Carstva. U sljedećem razdoblju Bizantsko Carstvo prolazilo je razdoblja uspona i padova te je kao moćna država na tri kontinenta igrala veliku ulogu u europskoj srednjovjekovnoj povijesti.

→ Opiši situaciju u kojoj se našlo Carstvo nakon Justinijanove smrti.

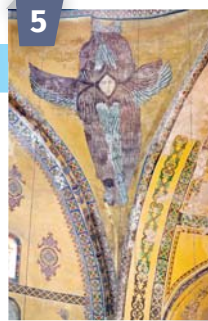
→ Objasni kako je car Heraklije uspio ojačati Bizant.

6 Aja Sofija, 6. st., presjek, ilustracija

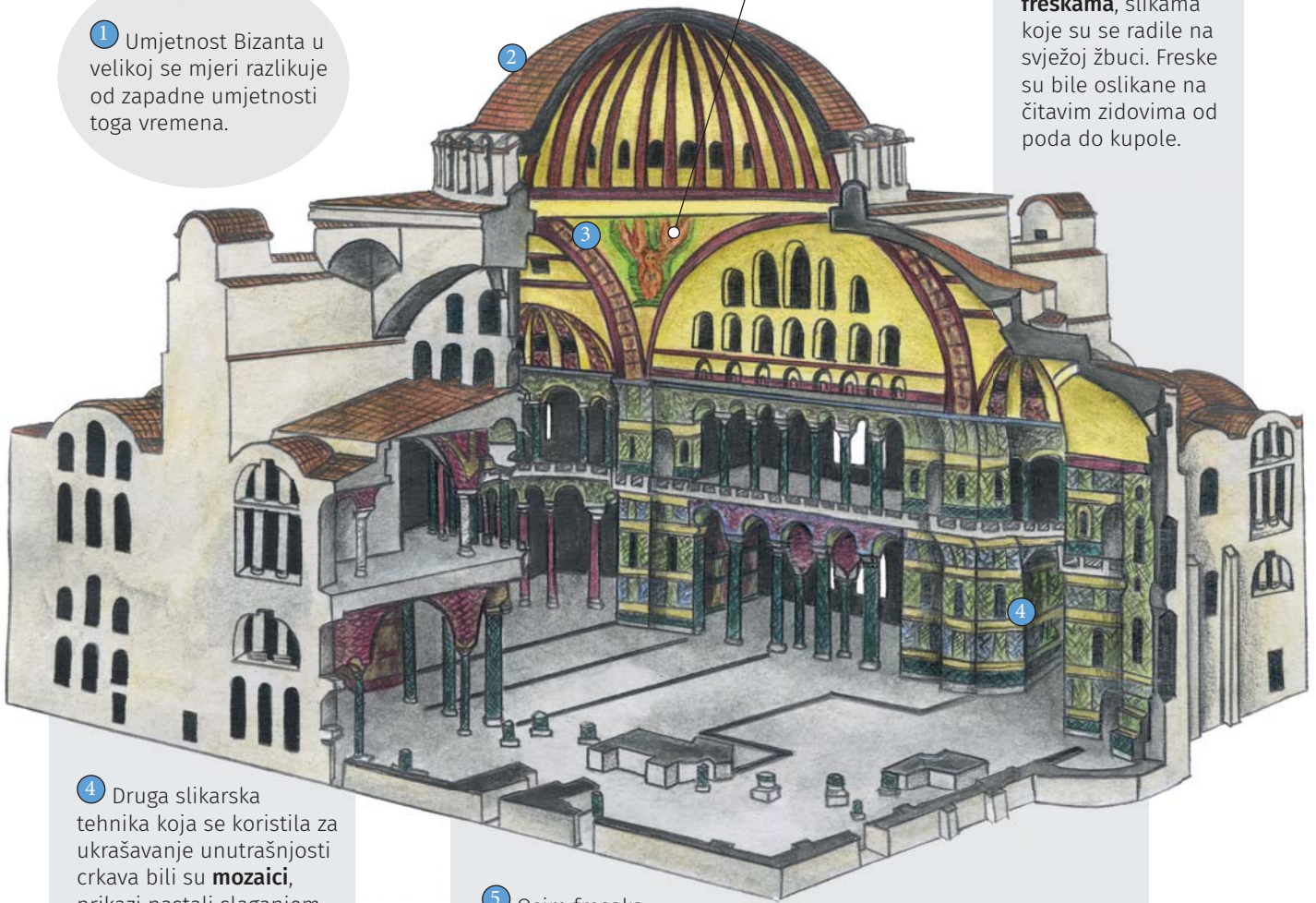
1 Umjetnost Bizanta u velikoj se mjeri razlikuje od zapadne umjetnosti toga vremena.

2 U bizantskom crkvenom graditeljstvu **prevladava kvadratni oblik građevina s kupolom**. U početku je to jedna, središnja kupola, kojoj su kasnije pridodane četiri manje. Takve se crkve nazivaju **peterokupolne crkve**.

Lik šesterokrilog anđela, freska, Aja Sofija

3 Unutrašnjost bizantskih crkava bila je oslikana **freskama**, slikama koje su se radile na svježoj žbuci. Freske su bile oslikane na čitavim zidovima od poda do kupole.

4 Druga slikarska tehnika koja se koristila za ukrašavanje unutrašnjosti crkava bili su **mozaici**, prikazi nastali slaganjem raznobojnih kvadratića.

5 Osim fresaka unutrašnjost bizantskih crkava ukrašavale su i **ikone**, slikane uljem na drvu, a najčešće prikazuju Bogorodicu s malim Isusom.

→ Uz pomoć ilustracije opiši izgled bizantske crkve.

7

Bogorodica i dijete na prijestolju, 13. st.

8

Isus Krist, mozaik, Aja Sofija

Ponovimo!

Carigrad

tri kontinenta

jaka carska
vlast

snažno
gospodarstvo

ISTOČNO RIMSKO CARSTVO (BIZANTSKO CARSTVO)

Justinijan I. (6. st.)

osvajanja
(obnova Rimskog Carstva)

zakonodavac
graditelj

Heraklije (7. st.)

reforme
(novi uspon Carstva)

bizantska umjetnost

kupole,
freske, ikone

Razmisli i istraži!

1. Car Justinijan I. dao je sastaviti zbirku zakona pod nazivom *Zbornik građanskog prava*. Zbog čega je važno zapisivati zakone? Razmisli na koji način ovakva knjiga zakona doprinosi razvoju neke države. Objasni.
2. Koristeći povijesne izvore i tekst u udžbeniku, napravi usporednu tablicu u koju ćeš upisati bizantske careve i obilježja njihove vladavine. Navedi ime cara za kojeg smatraš da je najviše doprinio razvoju Bizanta. Objasni svoj izbor.

Projektni zadatak!

Podijelite se u skupine. Na internetu pronađite podatke o sljedećim područjima bizantske umjetnosti: građevine, freske, ikone. Za svako područje izradite jedan ili više plakata te tako napravite malu razrednu izložbu.

RB
str. 8.-10.

Znam, mogu, hoću!

- ✓ na slijepom zemljovidu označiti prostor Bizantskog Carstva te na temelju toga donijeti zaključke o njegovoj snazi
- ✓ objasniti razloge zbog kojih je Istočno Rimsko Carstvo preživjelo veliku seobu naroda te analizirati njegove prednosti u odnosu na Zapadno Rimsko Carstvo
- ✓ objasniti pojam *helenizacija* i preduvjete koji su doveli do nje
- ✓ protumačiti obilježja carske vlasti u Bizantu
- ✓ na vremenskoj crti označiti razdoblja vladavine Justinijana I. i Heraklija
- ✓ uočiti važnost *Zbornika građanskog prava* za daljnji razvoj Bizantskog Carstva

Europski Zapad u ranom srednjem vijeku

Kako su germanski narodi migrirali ili provaljivali u rimske zemlju, mnogi su bili pod dubokim utjecajem rimske kulture, osobito ako su služili u rimskoj vojsci. Na jednom pogrebnom spomeniku tako je stajao natpis: „Ja sam Franak po nacionalnosti, ali rimski vojnik pod oružjem.”

Robert W. Strayer, *Ways of the World: A Brief Global History* (Bedford/St. Martin's, 2011.), 435.

ROĐENJE FRANAČKE DRŽAVE

Na području nekadašnjeg Zapadnog Rimskog Carstva germanski su narodi osnovali nekoliko novih država. **Franačka** je bila najpoznatija, a osnovali su je **Franci**, narod koji je nastanjivao dijelove današnje Belgije i sjeveroistočne Francuske. Franačka se znatnije proširila krajem 5. stoljeća za vladavine **kralja Klodviga**. On je granice Franačke proširio prema jugu sve do gorja Pireneja. Pred kraj života prihvatio je kršćanstvo, čime je pridobio svoje rimske podanike i **stekao potporu pape**. Nakon Klodvigove smrti uslijedile su **borbe za prijestolje**. Kraljevska je vlast sve više slabila, a stvarnu vlast u državi preuzimali su **majordomi** – upravitelji kraljevskog dvora. Najpoznatiji majordomi bili su **Karlo Martel i njegov sin Pipin Mali**, koji su obilježili franačku povijest 8. stoljeća. Pipin Mali svrgnuo je **751.** dotadašnju vladarsku dinastiju Merovinga, okrunio se za kralja i tako utemeljio novu dinastiju koja je po imenu njegova oca Karla nazvana – **Karolinzi**.

- Opiši razvoj Franačke u doba kralja Klodviga.
- Uoči kakva je bila uloga majordoma u franačkoj povijesti.
- Potkrijepi to navodima iz teksta.

Pipin Mali, minijatura, 10. st.

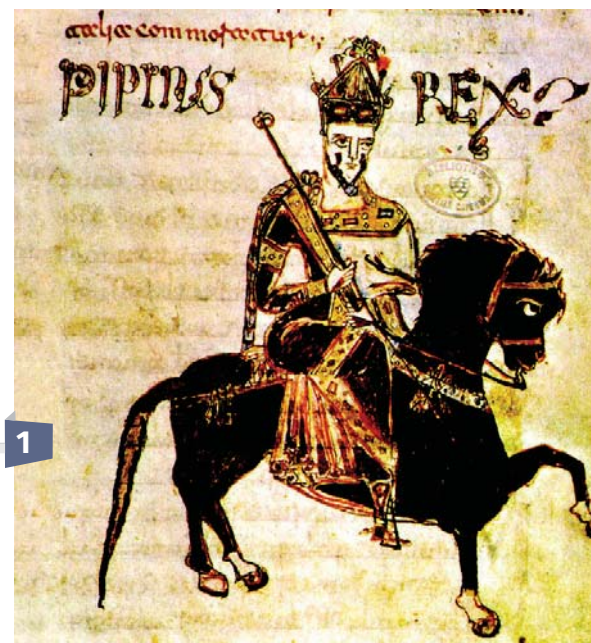
Nadimak „Mali” pridodan je Pipinovu imenu nekoliko stoljeća nakon njegove smrti. Vjerojatnije je stoga da nadimak nije dobio zbog svog niskog rasta, već zato što ga se htjelo označiti kao mlađeg (manjeg) u odnosu na neke ranije majordome istog imena.

→ Prisjeti se u čemu je značenje Pipina Malog u franačkoj povijesti. Ocijeni njegov značaj na ljestvici od 1 do 5. Obrazloži svoju ocjenu.

Pogledaj Atlas

→ STR. 71

1 Pipina Malog na prijestolju je **768.** naslijedio sin **Karlo** za čije je vladavine uslijedio **novi uspon Franačke**. Zbog svojih uspjeha on će kasnije i dobiti nadimak Veliki.

2 Smatrajući dužnošću štiti Crkvu od vanjskih neprijatelja i ojačati je iznutra, Karlo je tijekom čitavog života istupao kao **zaštitnik kršćanstva**.

5 Zbog Karlova krunjenja, kao i zbog širenja franačke vlasti na jugoistoku Europe, došlo je do **bizantsko-franačkog rata** koji je okončan **Mirom u Aachenu 812.** Bizant je bio prisiljen priznati Karlu carsku titulu.

3 Krajem 8. stoljeća Karlo je **porazio i Sase i Avare** koji su ugrožavali istočne granice Franačke.

4 Najveće Karlovo ostvarenje bila je **obnova Rimskog Carstva** na zapadu Europe. Na **Božić 800.** u bazilici sv. Petra u Rimu **papa je okrunio Karla za „cara Rimljana“**. Bizantski vladari koji su smatrali da samo oni mogu nositi carsku titulu odbili su to pravo priznati i Karlu.

6 Država koju je Karlo ostavio svojim sinovima ubrzo je utonula u nered. Njihove međusobne borbe za prijestolje dovele su do **ponovnog slabljenja Franačke i njezine konačne podjele dogovorene u Verdunu 843.**

Franačko Kraljevstvo 771.

osvajanja Karla Velikog (771. — 814.)

podučje franačkog utjecaja

Papinska Država

pogranična područja — markgrofovije

→ Pronađi u tekstu dokaz za tvrdnju da je Karlo Veliki bio u dobrim odnosima s Crkvom.

→ Objasni razloge sukoba Franačke i Bizanta.

Papa Leon III. kruni Karla Velikog, minijatura 14. st.

Prema opisu iz onodobne franačke kronike, kad je Karlo nakon molitve na grobu sv. Petra ustao, papa Leon III. stavio mu je krunu na glavu, dok su prisutni uzviknuli: *Karlu, najpobožnijemu augustu, okrunjenom od Boga, velikom i mirotvornom caru, život i pobjeda.*

→ Prisjeti se tko je prvi nosio titulu augusta. Zaključite što je Karlo htio naglasiti uzimanjem takve titule.